

PRIEMYSEL DOLNÉHO SPIŠA S DÔRAZOM NA PODNIK EMBRACO SLOVAKIA SPIŠSKÁ NOVÁ VES

Peter Spišiak, Marián Kulla

Abstract

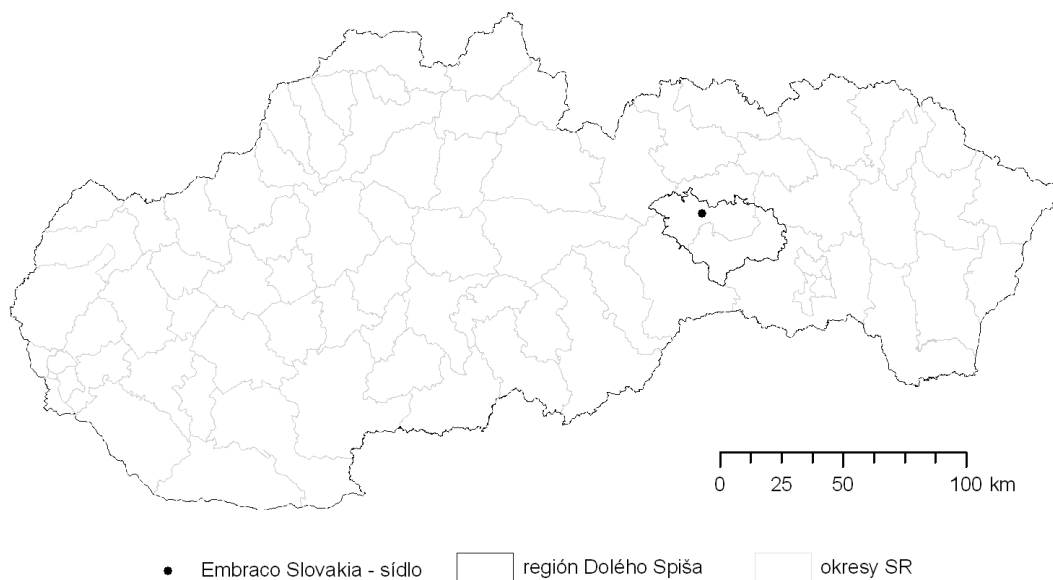
The Slovak industry is getting into another recession after years of the main transformation process. Machinery industry, especially the transportation machinery, holds the dominant position, however, other industrial branches profit on the domestic and also on the foreign markets. The transformation process of the Slovak industry can be divided into a temporal-spatial sequence of eight periods. At the beginning, there was a change of the estates ownership and size which led to reduction of employees. Subsequently, the number of the industrial estates rose as well as their spatial and divisional differentiation. That was the start of the increase of the importance of information and foreign investments. Specifically in this sense, there are some industrial areas in the Eastern Slovakia which held a good demographic and infrastructure background in the past too. We will focus on the region of Lower Spiš (Gelnica county and Spišská Nová Ves county) which were industrially developed and important in the past. One of the most principal industrial estates of the region – Embraco Slovakia Ltd. will be analysed as an example.

Key words: industry, machinery industry, region of Dolny Spis, Embraco Slovakia, foreign investment

ÚVOD

Priemysel na Slovensku po hlavnom transformačnom procese zaznamenáva v súčasnosti novú recesiu. Dominantné postavenie má síce strojárstvo a z neho dopravné strojárstvo so zameraním na automobilový priemysel, ale aj ostatné odvetvia priemyslu si našli svoje miesto v domácom a zahraničnom trhu. V rámci transformácie priemyslu na Slovensku bolo realizovaných 8 základných bodov, ktoré mali časopriestorovú následnosť. Začalo sa to v podstate zmenou vlastníckych a veľkostných štruktúr podnikov, pokračovalo to znížením počtu zamestnancov v priemysle. Následne sa rozširoval počet podnikateľských subjektov ako aj ich priestorová a odvetvová diferenciácia. Nastúpil trend zvýšenia významu informácií a jeden z najdôležitejších prvkov je príviv zahraničného kapitálu. U nás, resp. v Čechách sa procesmi transformácie priemyslu zaoberali vo svojich prácach predovšetkým Dubcová (1995, 1999), Kopačka (1996, 2000), Kunc (1999), Mládek (1995), Popjaková (1999, 2000, 2001), Toušek a kol. (1997), Toušek (2000), Toušek, Kunc (2000).

Nie všetky rezorty priemyslu a taktiež nie všetky regionálne priemyselné útvary mali vyvážené uvedené transformačné etapy. V tých záverečných etapách bola tendencia postupného znižovania významu informácií ako aj príviv zahraničného kapitálu smerom od západu na východ Slovenska t.j. najmenšie externé efekty boli viditeľné vo východných častiach republiky. Určitým špecifikom v tomto zmysle pôsobia niektoré priemyselné lokality na východnom Slovensku, ktoré mali aj v minulosti dobré demografické zázemie a tiež aj dobrú priemyselnú infraštruktúru, predovšetkým dopravné prepojenie, napr. región Poprad, Košice, Spišská Nová Ves, ďalej Prešov, Humenné, Michalovce.

Obrázok 1 Poloha regiónu Dolný Spiš.

Dolný Spiš je historické územie, ktoré možno v súčasnosti ohraničiť okresmi Gelnica a Spišská Nová Ves (obr. 1). Skúmaný región patril v minulosti k najpriemyselnejším a najbohatším regiónom Slovenska. Príčinou bolo predovšetkým baníctvo. Už od 13. storočia sa začalo v severnej časti Slovenského Rudohoria s intenzívnou baníckou činnosťou. No postupne, po vyčerpaní surovín dochádzalo k zatváraniam podnikov a územie sa dostalo do značných problémov. Tu môžeme do istej miery pozorovať paralelu s inými významnými banskými oblasťami u nás ako Gemer, resp. oblasť Banskej Štiavnice a Kremnice. Tento región patrí k územiám, v ktorých transformácia priemyslu, spojená z jeho reštrukturalizáciou neprebegli jednoducho. Rozhodujúcim faktorom napredovania priemyslu vo všetkých častiach Slovenska (ale aj v Česku) je zahraničný kapitál (Marszal 1991, Karász 1996, Kulla 2001, 2004, Šesták 1997, Popjaková 1999, Toušek, Tonev, 2002). Z tohto pohľadu sme zamerali svoju pozornosť na najvýznamnejšiu investíciu v skúmanom regióne.

HISTÓRIA PRIEMYSLU DOLNÉHO SPIŠA

Počiatky baníctva na sledovanom území možno datovať do 13. storočia. Z Gelnice dokonca pochádzajú najstaršie písomné dokumenty o výrobe železa na našom území (r. 1287). Spočiatku bolo baníctvo zamerané takmer výlučne na ťažbu a spracovanie železnej rudy. Až neskôr sa v Slovinkách a v Krompachoch začalo s ťažbou medi. Po určitom útlme baníctva v 16. a 17. storočí, ktoré sa však dotklo celého územia Slovenska, nastáva na prelome 18.–19. storočia oživenie, ktoré sa prejavilo zakladaním železiarní v Prakovciach, Krompachoch, Nálepkeve, Gelnici, Rudňanoch, Helcmanovciach a Mlynkoch. Spišská župa v ťažbe železných rúd predbehla dokonca aj Gemerskú župu. Na konci 19. storočia boli Krompachy druhým najvýznamnejším železiarskym podnikom v Uhorsku po Podbrezovej (v r. 1882 sa tu spracovalo 11 904 t surovej železnej rudy, 2052 ton surového železa a 191 ton kujného

Tabulka 1 Najvýznamnejšie priemyselné podniky regiónu Dolného Spiša (k 31. 12. 2007).

Názov podniku	Priemyselné odvetvie	Počet zamestnancov	Tržby v tis. Sk
Panasonic AVC Networks Slovakia, s.r.o., Krompachy	elektrotechnický	1 205	7 662 680
Embraco Slovakia, s.r.o., Spišská Nová Ves	strojársky	2 465	5 808 989
Kovohuty, a.s. Krompachy	hutnícky	275	4 511 080
SEZ Krompachy, a.s.	elektrotechnický	714	635 809
Rova-SK, a.s., Spišská Nová Ves	stavebné látky	69	575 328
MPC Cessi, a.s. Spišská Nová Ves	potravinársky	335	609 265
Zlieváreň SEZ Krompachy, a.s.	hutnícky	150	283 356

Zdroj: Trend TOP v priemysle 2008, vlastný výskum.

železa). Po tom čo v roku 1900 sa Krompachy dostali do rúk Rimavsko-muránskej šalgótarjánskej železiarskej účastinárskej spoločnosti nastala modernizácia závodu, ktorý sa stal najväčším železiarským podnikom v Uhorsku (zamestnával 3 500 ľudí, vyrobili 84 500 t surového železa a 101 000 t ocele). Vznik Československa mal nepriaznivé dôsledky v strate trhov (v Poľsku a najmä v Maďarsku), čo viedlo v r. 1925 k zatvoreniu továrne. Meď bola druhou najvýznamnejšou surovinou, ktorá sa tu ťažila. V 19. storočí boli medené bane v Gelnici, Smolníku, Krompachoch, Mníšku nad Hnilcom, Folkmári, Helcmanovciach, Margecanoch a Švedlári. Postupne však ťažba vo väčšine týchto obcí zanikla. Jediným výrobcom medi v bývalom Československu od r. 1958 ostali Kovohuty Krompachy, n. p., s ročnou ťažbou 50 000 t rudy. Okrem týchto surovín sa tu ťažili a spracovávali mangán, antimón (Kluknava, Smolnícka Huta, Švedlár), zlato a striebro (Smolník – dokonca tu bola aj mincovňa), ortuť (Slovinky, Gelnica, Mníšek nad Hnilcom...). V dôsledku vyčerpania nerastných surovín, ktoré sa v regióne následne aj spracovávali, boli viaceré priemyselné podniky zatvorené.

Kým baníctvo má v skúmanom regióne pomerne bohatú históriu, ostatné odvetvia priemyslu sú, resp. boli „produktom“ socialistickej industrializácie. K týmto podnikom patria aj SEZ v Krompachoch (výroba regulátorov, spínačov, zásuviek, polovodičových aplikácií). Ku koncu 80. rokov minulého storočia bol počet zamestnancov podniku takmer 4 000. Z ďalších podnikov, ktoré vznikli v tomto období treba spomenúť ZŤS Prakovce, drevospracujúce, potravinárske a textilné podniky lokalizované hlavne v Spišskej Novej Vsi.

Po roku 1989 viaceré priemyselné podniky zanikli – ZŤS Prakovce, závody v Slovinkách a Rudňanoch. Priemysel na Dolnom Spiši je rozmiestnený nerovnomerne. Väčšia koncentrácia priemyselných podnikov je v okrese Spišská Nová Ves. Jednou z príčin môže byť lepšia dopravná dostupnosť sídiel v tomto okrese, čo môže mať vplyv na rozhodovanie potenciálnych investorov. Región nepatrí k územiám, kde by sa zahraniční investori veľmi hrnuli. Z tohto pohľadu sú najvýznamnejšie dve investície. Prvou je investícia firmy Panasonic, ktorá sa rozhodla v roku 2000 presunúť výrobu VHS rekordérov na Slovensko z nemeckého výrobného závodu a kúpila časť areálu bývalých SEZ

Krompachy. V súčasnosti vyrába DVD rekordéri a zamestnáva približne 1 200 ľudí. Druhou významnou investíciou, ktorá vznikla na „zelenej lúke“ bola v roku 1998 investícia brazílskej firmy Embraco v Spišskej Novej Vsi.

K významnejším podnikom patria ešte Kovohuty, a.s. Krompachy, SEZ Krompachy, ŽPSV Olcava (cca 200 zamestnancov), Vápenka Margecany (40 osôb), Praktis Prakovce (135 zamestnancov), Prakovská oceľiarska spoločnosť (cca 100 zamestnancov).

GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA PODNIKU EMBRACO SLOVAKIA, S.R.O., SPIŠSKÁ NOVÁ VES

Spoločnosť Embraco Slovakia, s.r.o., so zahraničnou účasťou je najvýraznejším veľkým podnikom regiónu Spiš, ktorá sa výrazne podieľa na produkcii pridanej hodnoty, vytvára nové pracovné miesta a zároveň prispieva k sociálnemu a ekonomickému rozvoju regiónu. Slovenský závod je súčasťou globálnej spoločnosti EMBRACO (Empersa Brasileira de Compressores) so sídlom v Brazílii. Táto investícia je zároveň prvým projektom svojho druhu na zelenej lúke s brazílskou investíciou.

Spoločnosť Embraco, založená 10. marca 1971, je dnes svetovým lídrom vo výrobe hermetických kompresorov a kondenzačných jednotiek pre komerčné a domáce chladenie a v súčasnosti má 22 % podiel na svetovom trhu s kompresormi. V Severnej Amerike je dokonca podiel firmy Embraco ešte vyšší. Podiel na trhu tu predstavuje 48 %, pričom väčšina kompresorov je vyrobená práve v Spišskonovoveskom závode. Vedenie spoločnosti sa nachádza v Joinville (v severnej časti štátu Santa Catarina, v Brazílii). Tvoria ho dcérske spoločnosti, ktoré sa nachádzajú v Taliansku, Číne, USA, v Singapúre a na Slovensku. V súčasnosti má Embraco takmer 10 000 zamestnancov na celom svete.

Oficiálne otvorenie závodu vybudovaného na ploche 228 000 m² sa uskutočnilo v júli 1999, hoci s výrobou spoločnosť začala už v marci 1998. Závod na Slovensku začal výrobou kondenzačných jednotiek a následne aj hermetických kompresorov pre oblasť komerčného chladenia. Jeho výrobná kapacita zaznamenala dynamický rast. Od spustenia výroby, v marci 1998 iba do októbra 2001 vyprodukovala takmer 3,3 mil. kompresorov, v súčasnosti je to okolo 4,2 mil. kompresorov a 60 tis. kondenzačných jednotiek ročne. Vyrábané kompresory sa inštalujú do chladiacich pultov a vitrín, ktoré využívajú supermarkety na predaj chladených nápojov, ale aj do zariadení na výrobu ľadu a zmrzliny. Celá výroba je určená pre export do krajín Európskej únie, Ázie, Ameriky a východnej Európy. V posledných rokoch sa Embraco prepracovalo medzi najväčších exportérov na Slovensku. Potvrďuje to aj 16. miesto za rok 2007 v rebríčku týždenníka TREND TOP 200.

Výrobná kapacita slovenského závodu Enbraco tvorí takmer šestinú celkovej produkcie spoločnosti Embraco na svete. Spoločnosť Embraco podľa celkového investičného zámeru do začiatku výroby investovala 45 mil. USD v odkúpenom areáli bývalej TOS v SNV a ďalších 10 mil USD na rozvoj výrobkov a rozšírenie závodu. Nová stavba, ktorá sledovala zlepšenie pracovných podmienok, zvýšenie bezpečnosti, zvýšenie výroby a väčší počet pracovných miest sa realizovala v roku 2001. Toto rozšírenie závodu patrilo medzi najväčšie investície globálnej spoločnosti Embraco a prebiehalo za plnej prevádzky závodu. Celkové investície spoločnosti za 10 rokov pôsobenia dosiahli hodnotu 5,5 mld. Sk. Spoločnosť začínala v roku 1998 s 300 zamestnancami. K 31. 12. 2007 ich počet vzrástol na 2 348, čím sa Embraco stalo najväčším zamestnávateľom v regióne.

Rozhodovací proces o lokalizácii podniku na Slovensku

Zo zahraničia vznikla požiadavka rozšíriť výrobu v závislosti od možnosti rozšírenia trhu na výrobu kompresorov vo východnej Európe. Do úvahy prichádzali tri štáty východnej Európy – Česká republika, Maďarsko a Slovensko, kde sa prihliadalo na fakt, zachovať konkurencieschopnosť výrobkov nielen z pohľadu kvality, ale aj úrovne cien.

Rozhodnutie umiestniť nový závod spoločnosti EMBRACO na Slovensku bolo ovplyvnené tým, že Slovensko bolo považované za stabilnú krajinu s porovnateľnou vzdelanosťou a životnou úrovňou okolitých krajín, s možným vstupom do Európskej únie, ako aj výhodnou polohou v projektovanom expandovaní firmy na východ (Ukrajina, Rusko, juhovýchodná Európa). Príchod Embraca na Slovensko bol motivovaný potrebou stať sa konkurencie schopnými v Európe.

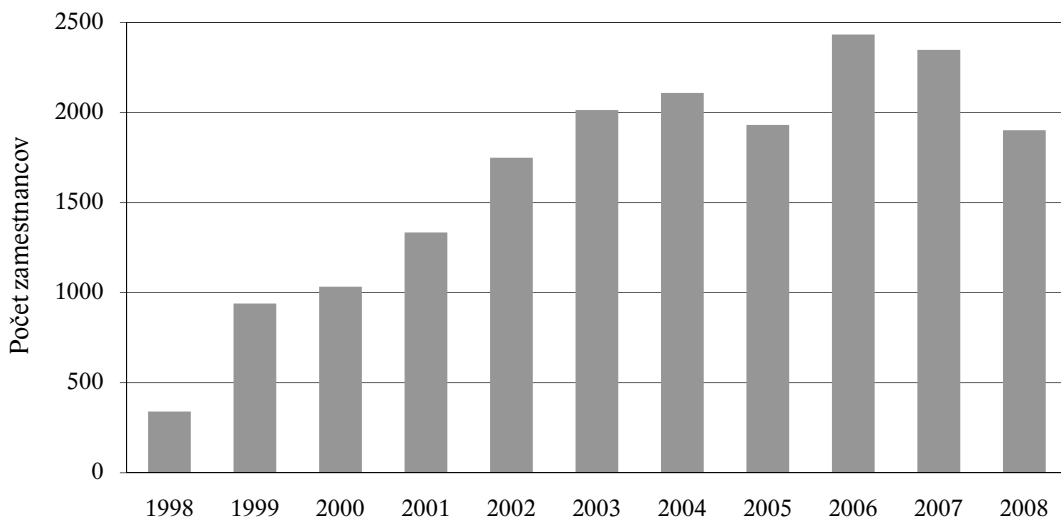
Región Spiš v rámci Slovenskej republiky bol vybraný predovšetkým pre:

- nízke mzdové náklady na jedného zamestnanca,
- výdaje na investičnú výstavbu v priemere o 40 % nižšie ako v Taliansku, dcérskej spoločnosti,
- vysokú mieru nezamestnanosti,
- zodpovedajúcu kvalifikáciu pracovných síl,
- angažovanosti regiónu pri príprave územia vhodného pre zahraničných investorov
- vhodnú geografickú polohu,
- tradíciu v strojárskych výrobách,
- kvalitu životného prostredia,

Vývoj a štruktúra zamestnanosti v Embraco

Novoveský závod Embraco začína na Spiši v roku 1998 s 340 zamestnancami. K 31.12.2007 ich počet dosiahol 2 348 (z toho 1 354 mužov a 994 žien), čím potvrdzuje pozíciu najväčšieho zamestnávateľa v regióne. Nárast počtu zamestnancov súvisel s postupným zvyšovaním výroby. V roku 1998 vyrobili v závode v Spišskej Novej Vsi 75 000 kompresorov a v roku 2007 už závod vyprodukoval 4,3 milióna kompresorov. Vývoj počtu zamestnancov v desaťročnej histórii spoločnosti dokumentuje obr. 2.

Z obr. 2 je možné vyčítať kontinuálny nárast počtu zamestnancov v celom období pôsobenia. Najväčší nárast nastal pri spúšťaní jednotlivých výrobných jednotiek v roku 1999 a v roku 2006, kedy sa spoločnosť rozhodla na základe dopytu zákazníkov produkovať na hranici svojich výrobných kapacít. V roku 2007 počet zamestnancov mierne poklesol, hlavne z dôvodu postupného naplňovania cieľa spoločnosti, ktorým je neustále zvyšovanie produktivity práce. Aj na tento podnik však v novembri 2008 dopadli dôsledky hospodárskej krízy. Pozícia podniku je z tohto pohľadu nepriaznivejšia v dôsledku toho, že prevažná časť exportu smeruje práve na severoamerický kontinent, kde kríza vypukla. Výpadok zákaziek z tohto trhu nebolo jednoduché nahradiť a preto medziročný pokles výroby dosiahol hodnotu 12 %. Prepúšťanie sa stalo nevyhnutnosťou. O prácu prišlo 405 ľudí. Ku koncu roka 2008 tak pracovalo v podniku 1 902 zamestnancov.

Obrázok 2 Vývoj počtu zamestnancov v Embraco Slovakia.

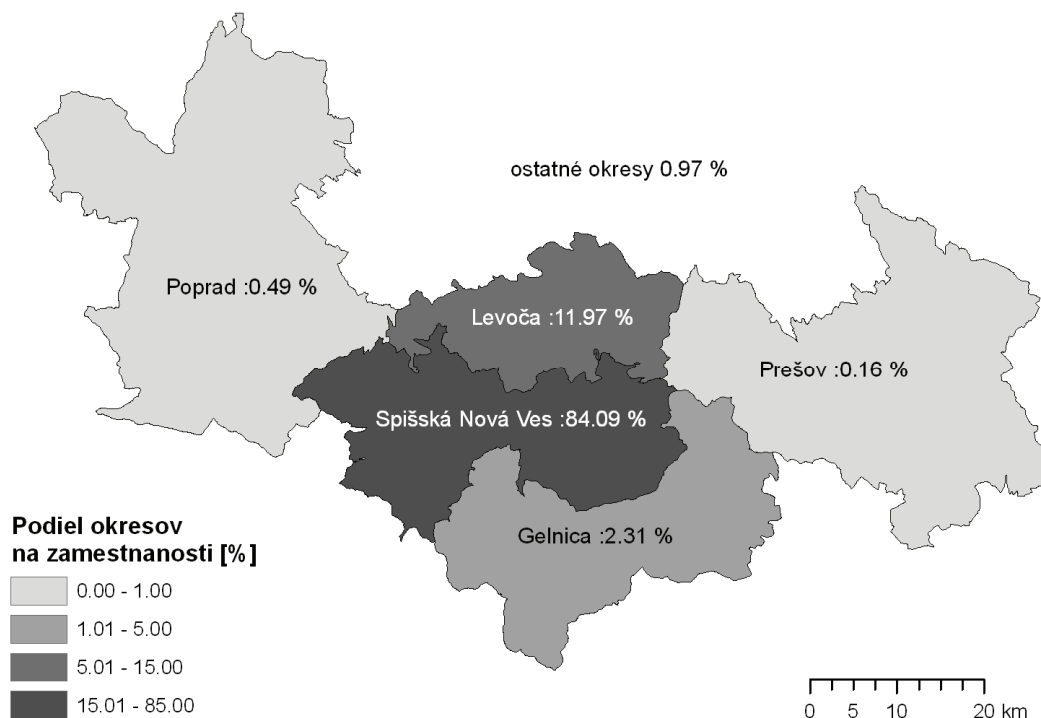
Zdroj: vlastné spracovanie na základe interných podkladov Embraco Slovakia.

Pri výbere zamestnancov prihliada spoločnosť okrem iného aj nato, odkiaľ kandidát pochádza a aké sú jeho možnosti cestovania za prácou. Keďže v spoločnosti je trojzmená a na niektorých pracoviskách aj štvorzmená prevádzka, je pre ňu dôležité aby zamestnanci boli na svojom pracovisku načas. Pri výbere zamestnancov spoločnosť uprednostňuje jednoznačne kandidátov z regiónu Spiš a blízkeho okolia. Jedným z dôvodov je aj lokalizácia spoločnosti, keďže spoločnosť nesídi priamo v Spišskej Novej Vsi ale 3 km od mesta.

V obrázku 3 uvádzame zamestnanosť v spoločnosti podľa okresov. Z obrázku je jednoznačné, že v troch okresoch predstavujúcich región Spiš pracuje viac ako 98% z celkového počtu zamestnancov.

Po roku 2004, vstupom Slovenska do EÚ, spoločnosť Embraco Slovakia zaznamenala fluktuáciu v spoločnosti nad 1 % a sezónnu zamestnanosť. Kým v začiatkoch, keď bola v okrese 24 % nezamestnanosť, sa o prácu v Embracu zaujímalo niekoľko tisíc ľudí. Dnes je iná situácia, pracovné sily majú možnosť širšieho výberu a láka ich predovšetkým otvorený pracovný trh EÚ. Embraco týmto stráca kvalifikovaných pracovníkov, ba dokonca aj stredných manažérov, ktorí odišli za vyššími platmi do iných zahraničných spoločností pôsobiach na Slovensku. V snahe zamedziť odlevu pracovnej sily, spoločnosť rozšírila možnosti kariérneho rastu pre špecialistov a vzdelávacie aj motivačné programy pre lídrov a operátorov. Keďže spoločnosť predpokladá, že tento trend bude pokračovať aj naďalej, spoločnosť hľadá aj iné možnosti získavania zamestnancov, a to aj v spolupráci so zamestnávateľmi z regiónu. Vývoj fluktuácie znázorňuje tabuľka 2.

Za obdobie desiatich rokov sa o prácu uchádzalo takmer 20 000 ľudí. Z hľadiska spoločnosti je najväčší záujem o ľudí s vysokoškolským vzdelaním, v strojárskom odbore. Profesionálnu štruktúru zamestnancov tvoria biele goliere, tzn. administratívny pracovníci a modré goliere, priamy a nepriamy pracovníci, teda

Obrázok 3 Podiel okresov na zamestnanosti v podniku Embraco Slovakia
Zdroj: vlastné spracovanie na základe interných podkladov Embraco Slovakia

Tabuľka 2 Vývoj fluktuácie zamestnancov v podniku Embraco Slovakia (1998–2007)

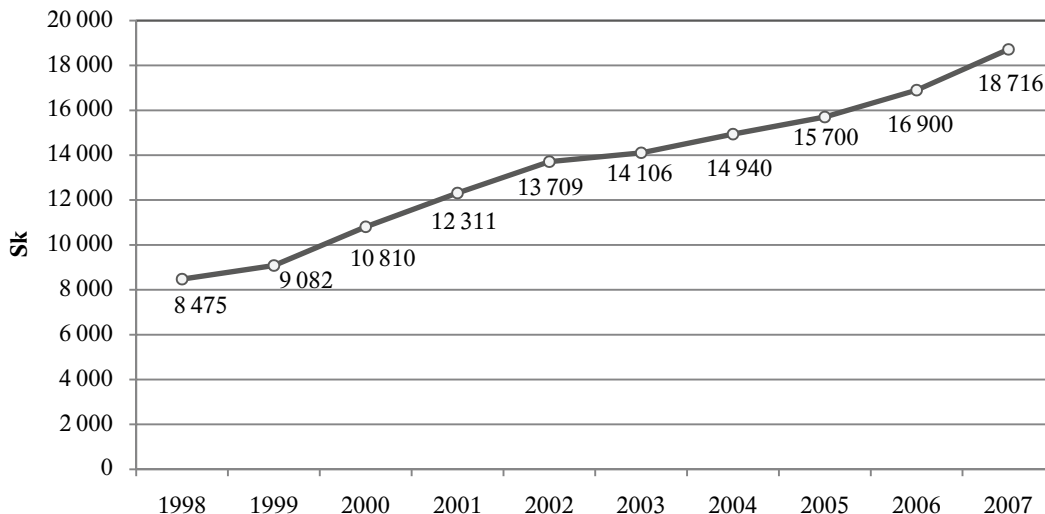
Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fluktuácia v %	–	–	–	0,82	0,61	0,47	1,19	1,31	2,08	1,69

Zdroj: vlastný výskum

Tabuľka 3 Kvalifikačná štruktúra zamestnancov Embraco Slovakia k 31. 12. 2007

Stupeň vzdelania	Počet	v %
Vedecké	2	0,09
Vysokoškolské – inžinierske, magisterské	163	6,94
Bakalárske	7	0,30
Stredne odborné	1 814	77,26
SOU s maturitou	362	15,42

Zdroj: vlastný výskum

Obrázok 4 Vývoj priemernej mesačnej mzdy v Sk v Embraco Slovakia.

Zdroj: vlastné spracovanie na základe interných podkladov Embraco Slovakia.

tí, ktorí priamo svojou činnosťou prispievajú k vyrábaným produktom. Z celkového počtu zamestnancov, 284 pracuje v administratíve na 12 oddeleniach a 2 064 zamestnancov pracuje priamo vo výrobe. V tabuľke 3 uvádzame kvalifikačnú úroveň vo firme Embraco k 31. 12. 2007, ktorej úroveň je relatívne vysoká.

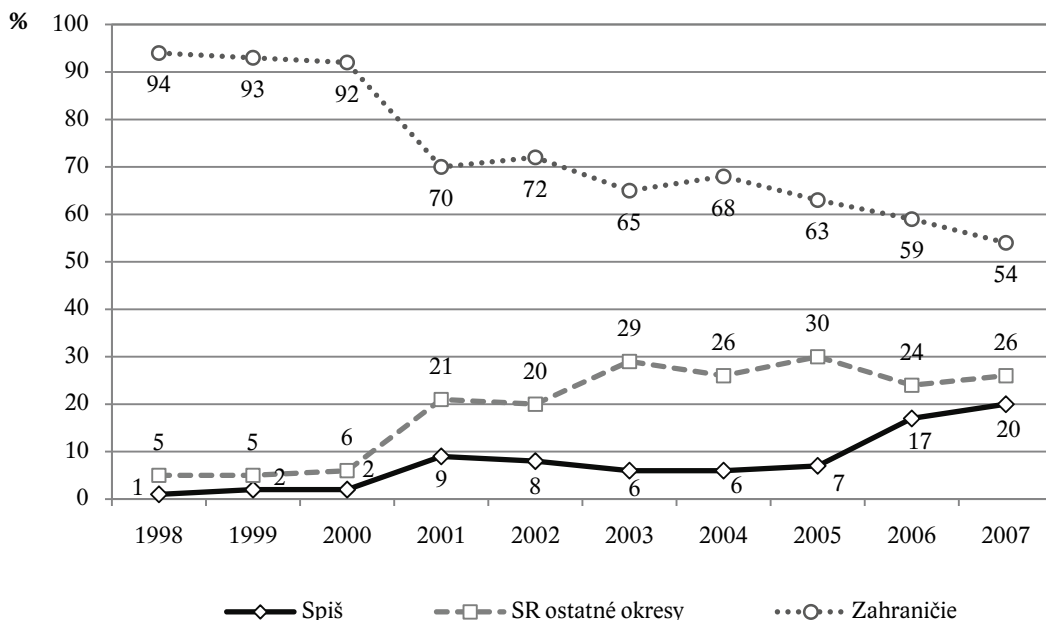
Z tabuľky 3 vyplýva, že podstatná časť zamestnaných (77,26 %) v sledovanom podniku má ukončené stredné odborné vzdelanie s maturitou. Spoločnosť zásadne nezamestnáva ľudí so základným vzdelaním. Podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí tvorí viac ako 7,3 % z celkového počtu zamestnaných.

Konkurencieschopná mzdová politika je jedným z hlavných faktorov pre získanie si a udržanie kvalitnej pracovnej sily. V obrázku 4 uvádzame vývoj priemernej mesačnej mzdy zamestnancov v spoločnosti Embraco od roku 1998, kedy priemerná mesačná mzda dosahoval 8 475, Sk. Z grafu vyplýva, že priemerná mzda v roku 2007 vzrástla o takmer 11 % oproti roku 2006. Ak porovnáme rok 2007 s rokom 1998, priemerná mzda je vyššia o 10 241 Sk, čo predstavuje index rastu 1,21, čo je za desať rokov priemerný medziročný nárast 9,3 %.

Dodávateľsko-odberateľské vzťahy podniku Embraco Slovakia Spišská Nová Ves

Vedenie spoločnosti už pri vzniku spoločnosti na Slovensku deklarovalo záujem o spoluprácu predovšetkým s domácimi, resp. lokálnymi dodávateľmi. Po desiatich rokoch pôsobenia spoločnosti v regióne, možno povedať, že deklarované sa stáva skutočnosťou a podiel dodávateľov z regiónu Spiš sa každým rokom zvyšuje. V súčasnosti spolupracuje Embraco Slovakia so 195 lokálnymi dodávateľmi. V roku 2007 bol ich obrat na úrovni 1,26 miliardy Sk, čo je o 200 mil. Sk viac ako v roku 2006 a až o 900 mil. Sk viac ako v roku 2005. Túto situáciu dokumentuje aj obrázok 5.

Obrázok 5 Vývoj % podielu dodávateľov v regióne Spiš na celkovom obrate dodávateľov.

Zdroj: vlastné spracovanie na základe interných podkladov Embraco Slovakia.

Čo sa týka dodávateľov materiálov a komponentov pre výrobu kompresorov a kondenzačných jednotiek, na začiatku spustenia výroby spoločnosť nakupovala 94 % materiálu od zahraničných dodávateľov. Postupne si však zriaďuje sieť domácich dodávateľov čo najbližšie k SNV, v ktorých na základe auditu uznáva ako kvalifikovaných dodávateľov. Kým v rokoch 1998 a 1999 tvoril obrat dodávateľov v regióne Spiš so spoločnosťou 5 %, v roku 2007 je to už 20 %, tzn. 4násobný nárast podielu. Zlomovým rokom z hľadiska tohto ukazovateľa sa stal rok 2006, kedy spoločnosť zvýšila objem svojej produkcie až na hranicu svojich výrobných možností a medzi ročný prírastok zaznamenal 10 %. Z grafu je taktiež vidieť, že spoločnosť ovplyvňuje okrem regiónu Spiš aj Slovensko, ktorého podiel v tomto ukazovateli v roku 2007 predstavuje 46 % z celkového obratu spoločnosti. Naopak podiel zahraničných spoločností klesá. Za 10 rokov klesol podiel zahraničných spoločností o 40 %.

Dôvody, ktoré hovoria v prospech tejto spolupráce sú nasledovné:

- nižšie náklady všeobecne
- jednoduchší systém logistiky
- odpadajú dopravné náklady a colné poplatky
- operatívnejšie riešenie problémov
- výhodnejšie ceny

Spolupráca domácich dodávateľov má zároveň veľmi pozitívny dopad na rozvoj regiónu, keďže sa tu neustále vytvára priestor pre zvyšovanie zamestnanosti v regióne a multiplikačný efekt spôsobuje cez zvyšovanie zamestnanosti vyššie mzdy a tie vplývajú na zvýšenie kúpyschopnosti obyvateľstva.

Tabuľka 4 Subdodávateľské podniky v regióne Dolného Spiša (2007)

Názov spoločnosti	Obrat v Sk
SITEM SLOVAKIA SNV	960 490 079
CRW SLOVAKIA SNV	40 404 366
ZDRUŽENA, V.D., SNV	30 348 950
MARTO, s.r.o., SNV	23 765 893
RUDOLPH US SNV	23 517 249
MICRO JUNT SNV	18 952 272
ZLIEVAREŇ KROMPACHY	11 000 196
EXTOS, s.r.o. SNV	9 424 446
DAPECOM, Spišské Podhradie	9 322 874
TOOLS – AL, SNV	7 583 605

Zdroj: vlastný výskum

V tabuľke 4 uvádzame 10 dodávateľov z regiónu Spiš s najväčším podielom na celkovom obrate so spoločnosťou Embraco Slovakia.

Rok 2007 bol pre Embraco Slovakia najúspešnejší v celej 10 ročnej histórii. Vyrobito sa 4,3 mil. kompresorov pri celkovej výrobnnej kapacite 4,4 mil. ks/rok. Predaj zaznamenal 4,15 mil. predaných kompresorov. Celý objem výroby je určený na export, z toho 25 % smeruje do Kanady, USA a Mexika, 10 % do Ázie a Austrálie a zvyšných 65 % do európskych krajín. Tržby zaznamenali 2% zvýšenie oproti roku 2006 a dosiahli hodnotu 6,27 mld. Sk. Prevádzkový zisk dosiahol rekordných 587,4 mil. Sk čo je o 67 % viac ako v roku 2006 a o 212,5 % viac ako v roku 2005.

ZÁVER

Skúmaný región patril v minulosti k najvýznamnejším priemyselným regiónom Slovenska. Z odvetvového hľadiska dominoval predovšetkým ťažký priemysel, konkrétne ťažobný, hutnícky a kovospracujúci. Po vyčerpaní surovínových zdrojov Dolný Spiš postihol podobný osud ako ďalšie významné stredoveké banícke oblasti Slovenska – Gemer a oblasť Banskej Štiavnice. S výnimkou podniku Kovohuty Krompachy a ťažby kameňa v Olcnave boli všetky ťažobné a kovospracujúce podniky zatvorené už prakticky v prvej polovici 20. storočia. V období socialistickej industrializácie tu boli lokalizované veľké štátne podniky SEZ v Krompachoch, ZŤS Prakovce, ktoré sa však v procese transformácie rozpadli na viaceré divízne závody. V súčasnosti sú najvýznamnejšími odvetvami v regióne hlavne vďaka zahraničným investíciám elektrotechnický priemysel (Panasonic Krompachy) a strojársky priemysel (Embraco Spišská Nová Ves). Hlavne lokalizácia Embraca je v slovenských pomeroch pomerne ojedinelá, keďže ide o brazílsku firmu, ktorá ma v celej Európe iba dva výrobné závody. S výnimkou posledného roku 2008, kedy sa hlavne v jeho závere prejavili dôsledky hospodárskej krízy, dosahoval podnik vo všetkých ukazovateľoch pozitívne hodnoty (zamestnanosť, tržby, zisk, produkcia). Napriek týmto investíciám patrí územie Spiša (hlavne okres Gelnica) k našim najzaostalejším územiám s vysokou mierou nezamestnanosti.

LITERATÚRA

- Dubcová, A.** 1995: Vybrané formy transformácie priemyslu na území Ponitria. In **Hofmann E.** ed. *Postavenie regionálnej Slovenskej republiky a Českej republiky v kontexte nových podmienok rozvoja*. PdF MU Brno.
- Dubcová, A.** 1999: Transformačné zmeny v privatizácii priemyslu Nitrianskeho kraja. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Prírodné vedy, Folia Geographica* 3, XXXII, 250–254.
- Karász, P.** 1996: Macroeconomic Features of Foreign capita Invested in the Slovak Republic. *Ekonomický časopis* 44 (11), 829–836.
- Kopačka, L.** 1996: Strukturální změny ekonomiky se zvláštním zřetelem k průmyslu. In *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR*. PŘF UK Praha, 219–237.
- Kopačka, L.** 2000: De-industrialization and restructuring in a transition countries: Czech industry after ten years of transformation. In *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, supplementum 2/II*, UK, Bratislava, 121–135.
- Kulla, M.** 2001: Vstup zahraničného kapitálu do priemyslu Bratislavy. In *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno, 84–88.
- Kulla, M.** 2004: Význam zahraničného kapitálu v procese ekonomickej transformácie Slovenska a jeho štruktúra. In *Stredoeurópsky priestor – geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja (Geografické informácie)*. PF UKF v Nitre, Katedra geografie, 249–255.
- Kunc, J.** 1999: Změny v průmyslu města Brna a jejich vliv na situaci na trhu práce. *Acta Facultatis studiorum Humanitatis et Naturae universitatis prešoviensis. Prírodné vedy. Folia Geographica* 3, XXXII, 175–184.
- Marszal, T.** 1991: Some Remarks on Firms wirh Foreign Capitalin Poland: the case Lodž. In **Marszal, T., Stejskal, J.** eds. *The Impact of Transition to a market economy in Countries of Central-Eastern Europe upon the Spatial Structure of International Econimic Relations in the Manufacturing Sector*. WUL, Lodž, 24–31.
- Mládek, J.** 1995: Procesy transformácie priemyslu Slovenska. *Geographica Slovaca* 10, Bratislava, 163–171.
- Popjaková, D.** 1999: Štruktúralne a priestorové zmeny priemyslu pod vplyvom socioeconomickej transformácie. *AFSHNUP, Folia Geographica* 3, XXXII, Prešov, 116–123.
- Popjaková, D.** 2000: Transformácia priemyslu v regióne Šariša v kontexte spoločenských zmien v stredoeurópskom priestore po roku 1989. Geografické štúdie 7, In **Drgoňa V.** ed. *Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja*. UKF Nitra, 259–267
- Popjaková, D.** 2001: Transformácia priemyslu v regióne Šariša. *Geografické práce* IX (1), Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, Prešov, 241s.
- Šesták, J.** 1997: Niektoré aspekty prílivu priamych zahraničných investícií na Slovensko vo vnútorných a v medzinárodných súvislostiach. *Ekonomický časopis* 45 (2), 121–139.
- Toušek, V.** 2000: Transformace průmyslu v České republice a jeho odvětvová struktura v nových krajích. *Acta universitatis Mathiae Belli, Geografické štúdie* 7, UMB Banská bystrica, 112–118.
- Toušek, V., Kunc, J.** 2000: Průmyslová výroba a strategie rozvoje krajů v České republice. In *Sborník referátů z II. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*, ESF MU, Brno, 39–65.
- Toušek, V., Toney, P.** 2002: Změny ve struktuře zaměstnanosti v regionech České republiky, vliv zahraničních investic (na příkladu okresu Blansko a Jihlava). In *Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů*. ESF MU, Brno, 51–92.
- Toušek, V., Vančura, M., Smolová, I., Szczyrba, Z.** 1997: Procesy restrukturalizacji przemyslu w Republice Czeskiej. In **Ziolo, Z.** ed. *Problemy transformacji struktur przemyslowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej*. Wydawnictwo Naukowe WSP, Warszawa – Krakov, 179–184.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého grantového projektu VEGA č.1/0088/08 „Súčasný stav a perspektívy vývoja humánnogeografických štruktúr v Košickom kraji“.

SUMMARY

The industry of the Lower Spiš region with the accent on Embraco Slovakia Spišská Nová Ves estate

This paper concerns the region of Lower Spiš which belongs to the oldest and in the past the richest industrial parts of Slovakia. The introductory part of the paper deals with a brief historical review of the industry of Lower Spiš since the 13th century. The industrial expansion really begins at the end of the 18th and beginning of the 19th century when many steel works were established in Prakovce, Krompachy, Nálepkovo, Gelnica. At the end of the 19th century the steel factory in Krompachy was the second most productive in Hungary after Podbrezová. Copper mining was another important industrial activity in this area, especially, in Gelnica, Smolník, Krompachy, Mníšek nad Hnilcom, Margecany. Gradually though, the exploitation of copper declined and the only copper producer since 1958 in the former Czechoslovakia stayed in Krompachy. Despite the socialist period in Slovakia is well-known for the establishment of large industrial estates – especially in the underdeveloped regions, Lower Spiš was affected marginally. Bigger estates were localized only in Krompachy (SEZ) and in Prakovce (ZŤS). After 1989 the number of many estates was reduced due to the harsh process of transformation and restructuring.

Nowadays, the localisation of the industry of Lower Spiš is irregular. There is a higher concentration of industrial estates in Spišská Nová Ves. Transport accessibility can be one of the reasons and an important decision factor of the potential investors. There were only two foreign investments in the region recently. The first is Panasonic which moved its production from Germany to Krompachy and bought a half of the former SEZ Krompachy in 2000. At time, DVD players are the main production of the factory which employs around 1 200 people. The second important green field investment was of the Brazil company Embraco Slovakia in 1998 in Spišská Nová Ves. Embraco Slovakia Ltd. is the most important estate of the Spiš region and it is a branch of EMBRACO (Empersa Brasileira de Compressores) based in Brazil. It is the first project of the Brazil capital in Slovakia at all.

The decision to found a company in Slovakia was based on the stability of Slovakia within the region of Central and Eastern Europe, the real perspectives of joining the EU and location advantage for expanding the company east-wards to Ukraine, Russia and south-eastern Europe. The arrival of Embraco to Slovakia was motivated by the plan to become competitive in the European trade.

The Spiš region was chosen especially for:

- Low salary per employee
- The expenditures for expansions lower by 40% as oppose to Italy where the other European branch exists
- High unemployment level
- Qualified work force
- The engagement of the region for foreign investments
- Appropriate land for foreign investors
- Good geographical location
- Machinery production tradition,
- Good quality of the environment

The Embraco estates started with 340 employees in 1998 and reached 2 348 employees by 31 December 2007 (1 354 men, 994 women). It really is a strong employer in the Spiš region. The increase was related to the gradually growing production. In 1998, there were 75 000 compressors produced while there were 4,3 millions produced in 2007.

The leaders of the Slovak branch of the company declared determination to cooperate with domestic suppliers already at the founding of the estate. There are 195 companies supplying goods to Embraco. The entire production is for export purposes of which 25% to Canada, USA and Mexico, 10% to Asia and Australia and 65% to European countries. With the exception of the year 2008 all statistics of the production were positive (employment, profit, production). The end of the year 2008 exhibited signs the world financial crisis. Despite these investments, the region of the Lower Spiš, especially Gelnica county, belongs to the most underdeveloped in Slovakia with a very high level of unemployment.